

Oppgave 4

Straff ut i fra et pliktetisk og utilitaristisk perspektiv

Kandidatnummer 25
Gruppenummer J-71

Innholdsfortegnelse

Innledning	side 3
Litt om utilitarismen	side 3
Kants pliktetikk	side 4
Straff	side 5
Oppsummering / Konklusjon	side 6
Litteraturliste	side 8

Innledning

I denne oppgaven vil jeg ta for meg hvordan man ser på straff ut i fra et utilitaristisk og pliktetisk perspektiv. Jeg vil redegjøre kort for de ulike trekkene ved de etiske teoriene, før jeg tar opp de etiske teoriens syn på straff.

For at en handling skal være moralsk riktig for en utilitarist, må handlingen føre til at noen får det bedre. Kort og godt går utilitarismen ut på at man skal maksimere nytte/velferd. Det vil for en utilitarist derfor være moralsk riktig at *noen* får det dårligere, om *majoriteten* får det bedre. Utilitarismen ser med andre ord på konsekvensene av handlingene man gjør for å avgjøre om en handling er moralsk riktig eller ei.

I pliktetikken ser man ikke på konsekvensene av handlingene man gjør. Her fokuserer man isteden på handlingen i seg selv. En pliktetiker vil derfor ta utgangspunkt i de gjeldende moralske normene og prinsippene for å avgjøre om en handling er moralsk riktig.

Av dette kan vi lese at utilitarismen virker smidigere enn pliktetikken - som kan virke noe firkantet. Hvordan dette påvirker synet på straff vil jeg komme tilbake til senere i oppgaven.

Litt mer om utilitarismen

«Utilitarisme (fra latin: *utilitas* som betyr nytte) går ut på at man skal velge de handlingene som fører til mest mulig lykke eller velferd for flest mulig berørte parter. (Anfinsen 2013:112)»

Som jeg var inne på i innledningen, vil dette si at man tar hensyn til konsekvensene av handlingene man gjør. Denne etiske teorien er med andre ord en del av konsekvensetikken.

Det var spesielt blant jurister at utilitaristisk etikk var utbredt. Personen som regnes som grunnleggeren av utilitarismen, Jeremy Bentham, lanserte denne etiske teorien med verket *En innføring i prinsippene for moral og lovgivning* (1780). En annen sentral skikkelse innenfor utilitarismen, John Stuart Mill, fulgte opp arven etter Bentham med utgivelsen *Utilitarianism* (utgitt som bok i 1863). Det var for øvrig Mill som lanserte uttrykket «utilitarisme».

Det overordnede målet for en utilitarist er å oppnå mest mulig lykke for flest mulig mennesker. Dette som følge av lykkemaksimeringsprinsippet. Hva om ingen av handlingsalternativene til beslutningstakeren medfører lykke? Det er et sentralt spørsmål som må stilles her. Svaret finner vi om vi snur på spørsmålet. Hvilket av handlingsalternativene fører til de minst dårlige konsekvensene?

«Premisset er at alle skal telle som én og ingen skal telle som mer (eller mindre) enn én (Anfinsen 2013:122).» Det betyr at en utilitarist som skal treffe beslutninger, ikke kan vekte seg selv mer (eller mindre) enn andre personer. Likeverdighetsprinsippet står med andre ord sterkt i utilitarismen.

Videre innenfor utilitarismen har vi to grupperinger - disse er henholdsvis handlingsutilitarisme og regelutilitarisme. En utilitarist som er tilhenger av førstnevnte vil for vane følge de til enhver gjeldende «moralsk riktige» retningslinjene. Han vil blant annet passe på å holde løfter, da det til vanlig vil føre til de beste konsekvensene. Dette vil en handlingsutilitarist begrunne med at, om man skulle måtte vurdere konsekvensene av alle små og store handlinger - så ville man til slutt blitt gal. Problemet blir her at en handlingsutilitarist kun ser på reglene som *veiledende* retningslinjer. Man kan derfor rette kritikk mot handlingsutilitaristen fordi han ikke er prinsippfast. Han kan hoppe av og på «utilitarismetoget» etter sitt eget forgodtbefinnende.

Regelutilitaristen er på den annen side mer prinsippfast. Han mener at vi alltid bør følge den regelen som generelt sett kommer til å føre til de mest positive konsekvensene. Dette kan for eksempel begrunnes med at løfter bør holdes, da man over tid på den måten vil maksimere lykken og på den måten oppfylle lykkemaksimeringsprinsippet.

Kants pliktetikk

Kants pliktetikk, også kalt for den deontologiske etikk (Deon- kommer fra gresk og betyr *plikt*), bygger på teorier framsatt av den tyske filosofen Immanuel Kant. For en deontolog er det ikke konsekvensene av handlingene, men handlingen i seg selv som avgjør om den er moralsk riktig eller ikke. For Kant er det menneskets fornuft som er kilde til moralsk handling (Anfinsen 2013:126). «I kraft av å være fornuftige vesener er mennesker i stand til selv å avgjøre hva som er moralsk riktig, uavhengig av ytre autoriteter, tradisjon og vane (Anfinsen 2013:126).» Dette betyr at man i kraft av å være et selvstendig fornuftsvesen, så bestemmer man selv hva som er moralsk riktig. Man lager med andre ord en morallov for seg selv. Denne moralloven kaller Kant for «det kategoriske imperativ» som jeg vil utdype om litt.

For en deontolog er det alltid fornuftig å følge de gjeldende normer og regler som er i samfunnet. Disse skal man følge uansett. En deontolog vil derfor rette en kraftig pekefinger mot handlingsutilitaristen, fordi handlingsutilitaristen har muligheten til å bryte normene (forutsatt at lykkemaksimeringsprinsippet er overholdt).

Universaliseringsprinsippet er en av de grunnleggende formuleringene av det kategoriske imperativ (Anfinsen 2013:127). Dette prinsippet sier: «Handle bare etter den maksime gjennom hvilken du samtidig kan ville at den skal bli en allmenn lov (Anfinsen 2013:127).» «Betegnelsen maksime betyr handlingsregel, altså den (tenkte eller uttalte) regelen som den aktuelle handlingen følger av (Anfinsen 2013:127).» Dette betyr at vi ikke skal gi oss selv handlingsregler, eller «spilleregler», som vi ikke skal gjelde for alle andre.

For å illustrere dette kan vi spørre oss om det er greit for oss å stjele brød i butikken om vi er sultne? Hvis vi sier ja, så betyr det at det må være greit for alle som er sultne å stjele brød. Vi kan

med andre ord ikke gjøre unntak for oss selv. Universaliseringsprinsippet hindrer oss dermed å favorisere noen ovenfor noen andre.

Den andre sentrale formuleringen av det kategoriske imperativ er humanitetsprinsippet. Prinsippet forteller oss hvordan vi skal betrakte andre mennesker. Kant har formulert det slik: «Handle slik at du bruker menneskeheten både i din egen person og i enhver annen person samtidig som formål, og ikke bare som middel (Anfinsen 2013:128).» Med dette mener Kant at det ikke er moralsk riktig å bruke andre mennesker som middel for å oppnå goder for seg selv. Et eksempel på noe som er moralsk uriktig i dette tilfellet vil da være slaveri. Vil det å gå til fysioterapauten kunne være moralsk uriktig? Man «bruker» jo trossalt et annet menneske for å oppnå en fordel for seg selv. Svaret her er helt klart nei. Kant legger til grunn at man må respektere det andre menneskets autonomi - og når fysioterapauten *selv* velger å utføre denne tjenesten (mot vederlag), så kan man ikke se på denne handlingen som moralsk uriktig.

Pliktetikken har fått kritikk for å være for kompromissløs, og de fleste situasjoner er vanskelige å vurdere pliktetisk. Det vil for en pliktetiker alltid være galt å lyve, men det vil også være galt å fortelle en pyroman hvor fyrstikkene og tennvæsken ligger.

Straff

Straff er noe de aller fleste av oss ikke forbinder med noe godt eller positivt. I alle fall ikke om straffen blir utøvd mot oss selv. Helt grunnleggende er straff noe ondt man gjør mot et annet menneske, og i de aller fleste tilfeller det også utøvd mot menneskets vilje. Hvordan vil da en utilitarist forholde seg til straff?

Lykkemaksimeringsprinsippet er et begrep jeg har brukt flere ganger i oppgaven, og det er følgelig også relevant her siden det er det utilitarismen er bygget på. Vil det å straffe en person føre til lykke (nytte eller velferd) for flere mennesker? Her vil jeg med en gang påstå at ja, det vil det. Om en pyroman blir satt i fengsel vil det komme samfunnet til gode. Grunnen til det er at samfunnet da ikke trenger å frykte for at flere hus vil bli antent av denne pyromanen. Trygghetsfølelse må kunne ansees som velferd. I tillegg vil det å fengsle pyromane (og andre lovbrøttere) ha en allmennpreventiv effekt. Samfunnsmedlemmene vil bli avskrekket fra å bryte loven når de ser hvilke konsekvenser det får for lovbrøtterne. På den måten minker risikoen for lovbrudd.

I tillegg til dette vil straff også virke individualpreventivt. Det vil si at lovbrøtteren får seg en «lærepenge» for på den måten å skremme han fra å bryte loven igjen. Lærepenge vil neppe gi lovbrøtteren noen lykkefølelse der og da, men for noen lovbrøttere vil et fengselopphold muligens kunne bli sett på som nyttig i ettertid.

Straff vil ut i fra et utilitaristisk perspektiv derfor kunne sies å være moralsk riktig, da det følger lykkemaksimeringsprinsippet. Hadde straffen derimot ikke ført til noe godt - så ville den vært uhensiktsmessig og derfor umoralsk.

Som jeg tidligere har nevnt er pliktetikken på langt nær like smidig som utilitarismen. For en pliktetiker vil det reise seg mange problemstillinger i forbindelse med bruk av straff. Å straffe et menneske er en grunnleggende ond handling, og det å ta fra et menneske friheten og kaste det i fengsel må kunne sies å være umoralsk.

I tillegg til det har vi også humanitetsprinsippet. Man skal ikke bruke mennesker som redskaper eller objekter for å realisere egne interesser og formål (Anfinsen 2013:129). Når man straffer et menneske mot dets vilje, respekterer man da det menneskets autonomi? Kan man si at en lovbrøyer aksepterer konsekvensene av den straffbare handlingen i det han bryter loven? Man straffer et menneske av hensyn til samfunnet, eller av hensyn til den det er begått urett mot, og i all hovedsak ikke av hensyn til lovbrøyeren selv.

Kants pliktetikk er dog, ikke så firkantet som jeg har gitt uttrykk for i forrige avsnitt. Når det kommer til straff, refererer Kant til noe han kaller for «principle of equality» (www1). Det vil si at om vi forestiller oss en vekt med to vektskåler, så skal ikke vekten helle noe mer mot verken den ene eller den andre siden. Om man begår urett mot en annen vil det oppstå en ubalanse, og det vil derfor bli riktig å utøve straff mot den som begikk urett. Man kan derfor si at Kant følger uttrykket «øye for øye, tann for tann». Dette har Kant begrunnet med at «handlingen som personen har utført, må også anses som utført på han selv (www1 oversatt fra engelsk).»

Det er viktig her å understreke at all annen straff enn straffen som kan rettfærdiggjøres utifra likevektsprinsippet er umoralsk. For en pliktetiker vil det derfor være umoralsk å utøve straff i form av rehabilitering eller som et avskrekkende middel - da dette bryter med humanitetsprinsippet, altså, man bruker mennesket som et middel og krenker dets autonomi (www2).

Kants pliktetikk hindrer oss også i å straffe uskyldige, da den som ikke har begått urett, har heller ikke sørget for noen ubalanse. Dette står i sterk kontrast til utilitarismen - da det i utilitarismen vil være greit å straffe uskyldige om det fører til mest lykke for flest mulig.

Oppsummering / konklusjon

Det vil både ut i fra et utilitaristisk og et pliktetisk ståsted være moralsk riktig å straffe mennesker. Utilitarismen stiller vilkår om at straffen må føre noe godt med seg - ellers vil den være hensiktsløs. Den må også oppfylle lykkemaksimeringsprinsippet. Haken ved straff ut i fra et utilitaristisk perspektiv er at, den ikke legger hinder for at uskyldige kan straffes - såframt dette fører til mest lykke for flest mulig.

For en pliktetiker så handler straff tilnærmet om gjengjeldelse. Man kan illustrere dette med utsagnet «om du stjeler min sykkel, så kan jeg stjele din». En pliktetiker kan ikke gi en person en straff som ikke står i stil til ugjerningen som er begått. Det vil for en pliktetiker derfor ikke være moralsk riktig å sende forbrytere til rehabilitering, siden man derfor vil bruke mennesket som et «middel» for å oppnå eget mål. For en pliktetiker vil det heller ikke være mulig å straffe en uskyldig person.

Disse to etiske teoriene angriper straff på vidt forskjellige måter, og etter min oppfatning er det både gode og dårlige sider med begge tilnærmingene til straff. Det at pliktetikken forbyr at en straff også skal kunne involvere rehabilitering - samt at den også forbyr at straffens formål skal være å virke individual- og allmennpreventivt er for meg litt for kompromissløst. På den annen side synes jeg det er enda mer kritikkverdig at utilitarismen åpner opp for å straffe uskyldige, såfremt det kommer flertallet til gode. Problemstillingen blir til slutt; hvor prinsippfast er det moralsk riktig å være?

Litteraturliste

Anfinsen, R. og Christensen E. (red.): *Menneske, natur og samfunn*, Universitetsforlaget 2013

www1: Internet Encyclopedia of Philosophy, *Punishment*,

lastet ned 31.10.2013

<http://www.iep.utm.edu/punishme/>

www2: Stanford Encyclopedia of Philosophy, *Kant's Social and Political Philosophy*,

lastet ned 31.10.2013

<http://plato.stanford.edu/entries/kant-social-political/#Pun>